

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії**

Міждисциплінарна курсова робота

з
аналітичної економіки
на тему:

**«Вплив бюджетного дефіциту та державного боргу
на економічне зростання. Досвід розвинених країн та
країн що розвиваються»**

Студента 1 курсу ЕАм групи
Паславського А.Р.
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник: д.е.н., проф. Козюк В.В.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2017 р.

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Теоретичні моделі впливу боргових фінансів на економічне зростання.....	5
Розділ II Оцінка впливу дефіциту бюджету та державного боргу на економічне зростання (досвід розвинутих країн та країн, що розвиваються).....	17
Розділ III. Напрями підвищення ефективності управління бюджетним дефіцитом та державним боргом.....	26
Висновки.....	34
Список використаних джерел	36

Вступ

Протягом багатьох років державний бюджет України стикається з такою великою проблемою, як дефіцит, що виникає внаслідок перевищення витрат державного бюджету над доходами. Серед найвагоміших причин бюджетної розбалансованості в Україні виділяють: недосконалість і неефективність податкового законодавства, значний обсяг тіньової економічної діяльності, суттєві витрати на ведення воєнних дій, чималий рівень безробіття, залучення й використання позик для його покриття, зростання державного боргу з ризиком невиконання боргових зобов'язань, значний спад виробництва та інфляційні процеси, а також гальмування розвитку фінансової системи. Проблематиці даної теми присвячено наукові праці та публікації вітчизняних та закордонних учених-економістів.

Питання впливу дефіциту державного бюджету на економіку країни широко висвітлені в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значну увагу проблемі доцільності прийняття бюджету із дефіцитом та дослідження його впливу на економіку держави приділяють О. Василик, Т. Вахненко, К. Павлюк, В. Федосов та інші. Дослідженню проблемних аспектів бюджетного дефіциту присвячені праці українських учених В. Андрущенка, В. Базилевича, О. Барановського, В. Гейця, М. Грідчиної, А. Даниленка, О. Заруби, В. Захожай, Ю. Пасічника, Л. Осіпчук, В. Оспіщева, Л. Швайки, С. Юрія, В. Зайчикової, О. Сиви, Ю. Харзішвілі, О. Любіча. Ф. Ярошенко та ін. Серед зарубіжних дослідників привертають увагу роботи Ш. Бланкарта, А. Вагнера, Е Кардосо, Дж. Кейнса, Дж. Копітца, Дж. Левіна, У. Олівера, Д. Патінкіна, А. Премчанда, К. Родрігеса, П. Самуельсона, Дж. Стігліца, В. Танзі, М. Фрідмена, Ф. Хайека, Дж. Хікса, Й. Шумпетера та ін.

Метою написання курсової є дослідження наявних проблем дефіцитності державного бюджету України, обґрунтування причинно-наслідкових зв'язківки у системі дефінансування державної діяльності та розробка шляхів її оптимізації. Під час дослідження опрацьовано наукові праці українських учених та практиків, які вивчають проблеми дефіциту державного бюджету, законодавчі та урядові

матеріали. Використано такі загальнонаукові методи: метод пізнання, метод системного аналізу, метод аналізу та синтезу, а також порівняння.

Постановка завдання. Головна мета дослідження – розкрити сутність наявних проблем дефіцитності державного бюджету України, обґрунтувати причино-наслідкові зв'язки в системі дефіцитного фінансування державної діяльності та розробити шляхи її оптимізації.

Розділ I. Теоретичні моделі впливу боргових фінансів на економічне зростання

Боргові фінанси, привертаючи до себе увагу своєю багатогранністю. За невидимою, на перший погляд, абстрактною сутністю боргових фінансів, як особливої сукупності економічних відносин, криється видима їх сторона – державний кредит, існування якого і призводить до появи державного боргу.

Державний борг, як результат руху позикового капіталу в системі державного кредиту, сьогодні став постійною, іманентною складовою державних фінансів і важливим інструментом системи макроекономічного регулювання. Разом з тим в Україні в останні роки використання залучених фінансових ресурсів на поточні видатки бюджету, підвищення вартості запозичень в умовах економічної рецесії і кризи призвели до загрозливого зростання державного боргу і витрат на його обслуговування. Усе це трансформувало державний борг у вагомий чинник ризику для макрофінансової стабільності і подальшого розвитку країни.

Державний борг є наслідком функціонування системи державного кредиту. Державний кредит – складова категоріального апарату фінансової науки (державний борг – понятійного). Відповідно до ст. 2 Бюджетного Кодексу України державний борг — загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору.

На сьогодні навіть серед вчених економістів не існує єдності думок щодо визначення сутності державного боргу. Так, одні дослідники вважають, що "державний борг – це сума заборгованості за випущеними й непогашеними внутрішніми позиками, а також сума фінансових зобов'язань країни щодо іноземних кредиторів на певну дату" [21, с. 267], а інші – що "державний борг – це

сума накопичених зобов'язань держави, враховуючи відсотки за користування позиченими коштами” (рис. 1).

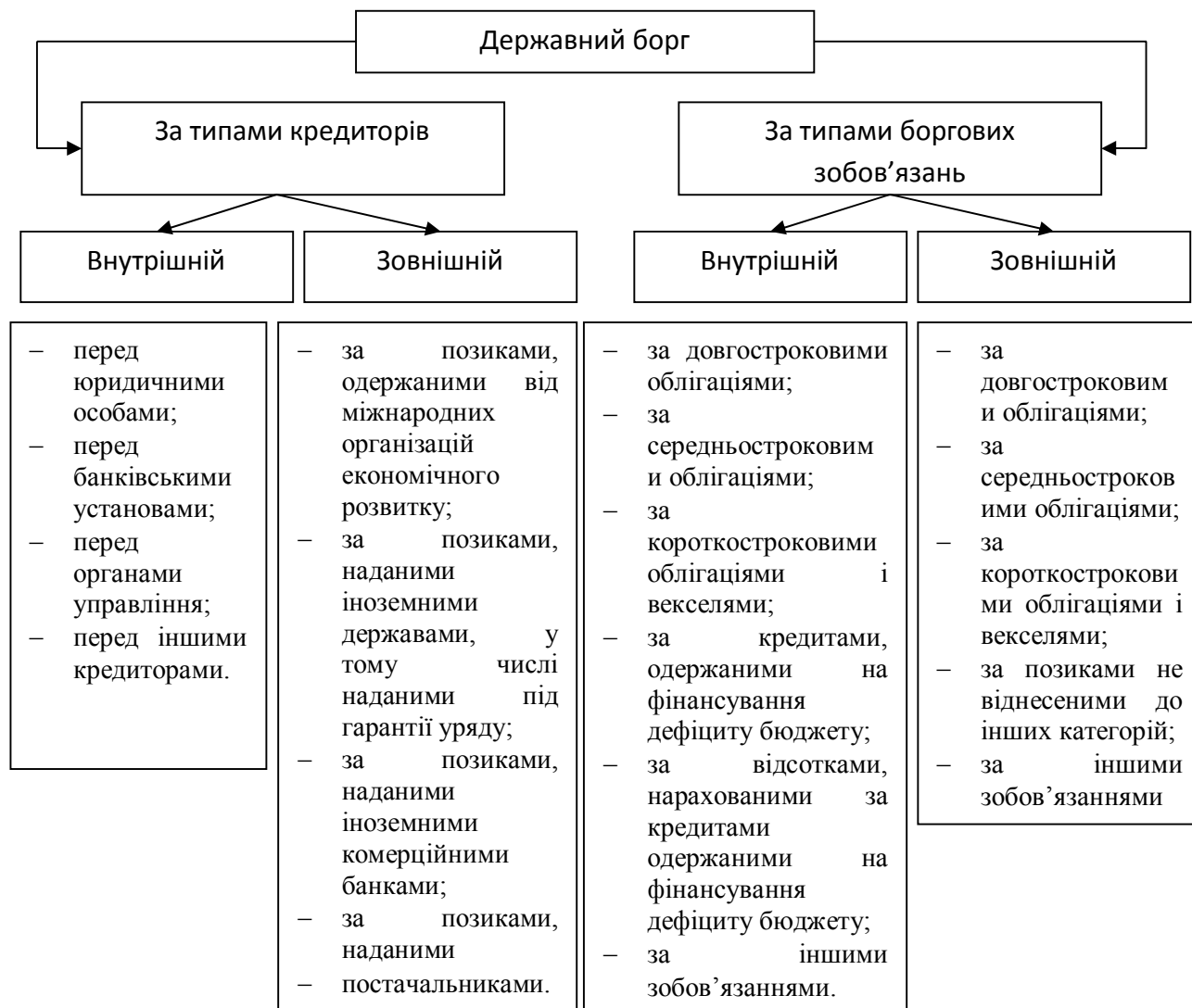

Рис. 1 Класифікація внутрішнього та зовнішнього державного боргу

Державний борг виступає важливим елементом ринкової економіки і залежно від системи формування запозичень його поділяють на внутрішній чи зовнішній борг. У реаліях української економіки державний борг тісно пов'язаний із економічною безпекою держави, адже поглиблює виникнення не лише фінансових, а й соціально-політичних проблем. На перший погляд, визначення у своїй основі збігаються, та все ж не всі вони є однаковими за змістом.

Водночас сам факт плюралізму думок доводить актуальність теми й гостру потребу уніфікувати розуміння змісту категорії “державний борг”, щоб чітко закріпити її в законодавстві. Отже, вважаємо за доцільне виділити спільні

положення, що їх визначають усі дослідники цієї проблематики. Характерні особливості державного боргу [6, с. 15]. Найбільш повним, на нашу думку, є визначення, наведене Т.П. Вахненко: “Державний борг – це сума фінансових зобов’язань сектора загального державного управління, які мають форму договірних стосовно внутрішніх і зовнішніх кредиторів щодо відшкодування залучених коштів (одержаних товарів, виконаних робіт, наданих послуг) та виплати відсотків (чи без такої виплати)” [5]. Класифікація державного боргу представлена на рис. 2.

Рис. 2 Схема класифікації державного боргу

Ефективне управління державним боргом повинно забезпечуватися тісною взаємодією та співпрацею, з одного боку, між органами державної влади, а з іншого – між органами державної влади та економічними суб'єктами, які задіяні в операціях з державними борговими фінансовими інструментами на первинному та вторинному фондовому ринку. Таким чином, у процесі управління державним

боргом виникає взаємообумовлений вплив державних фінансів та фінансового ринку як сфер фінансової системи держави:

1. В основі змісту державного боргу лежать кредитно-фінансові відносини з приводу залучення державою додаткових фінансових ресурсів, тобто здійснення запозичень.
2. Позичальником і боржником у цих відносинах є держава.
3. Формою державних запозичень є державні цінні папери.
4. Позичкові ресурси – це тимчасово вільні кошти юридичних та фізичних осіб, іноземних держав, міжнародних організацій тощо.

Економічна сутність державного боргу проявляється через властиві йому функції. Функція (від лат. *Functio* – виконання, здійснення) – зовнішній прояв властивостей якого-небудь об'єкта в даній системі відносин [20, с. 9].

Державний борг виникає через брак у держави коштів, необхідних для виконання її функцій, серед яких регулювання економіки, проведення соціальної політики, забезпечення обороноздатності країни, утримання пенітенціарної системи, міжнародної діяльності. Тому держава змушена мобілізувати додаткові фінансові ресурси для покриття своїх видатків, необхідних для забезпечення її діяльності і виконання функцій. Основними причинами виникнення та зростання державного боргу в Україні є дефіцит державного бюджету та постійний дефіцит платіжного балансу країни, тому що, державні запозичення проводяться з метою покриття того самого бюджетного дефіциту на державному і регіональному рівнях. Для фінансування дефіциту Державного бюджету України залучаються кошти міжнародних фінансових організацій.

На сьогодні існування державного боргу є об'єктивно обумовленим явищем для країн з ринковою економікою. У період трансформації економіки питання державного боргу є досить актуальним. Формування державного боргу є наслідком використання державою кредитних ресурсів. Причиною виникнення державного боргу є неспроможність країни функціонувати на власні кошти, а причиною його зростання – невміння використовувати ефективно позикові фінансові ресурси. Водночас на сучасному етапі існують різні думки та погляди

щодо впливу державного боргу на розвиток економіки країни та її економічне зростання. Як мінімум можна говорити про те, що існують два протилежних та ключових підходи в теоретичних дослідженнях щодо впливу державного боргу на економічне зростання, а саме:

1. Наявність державного боргу має безпосередньо як позитивний, так і негативний вплив на економічне зростання. Позитивний вплив проявляється у збільшенні обсягу інвестицій шляхом залучення додаткового капіталу, що призводить до зростання темпів соціально-економічного розвитку країни. При неінвестиційному використанні залученого капіталу слід говорити про прояви негативного впливу державного боргу, котрий проявляється в стрімкому зменшенні національних заощаджень і в різкому скороченні рівня національного виробництва.
2. Наявність державного боргу суттєво не впливає на економічне зростання в країні. На основі теоретичної моделі Рікардо Барро обґрунтував можливість нейтральності державного боргу.

Концепція державного боргу ускладнюється та диференціюється протягом ХХ ст. Це пов'язано з розвитком соціальних та економічних функцій держави та її фінансів. Проаналізувавши фінансову думку Заходу, можна стверджувати, що, на відміну від класичної фінансової концепції (котра існувала в ХІХ та на початку ХХ ст., у 30–60-ті рр. ХХ ст.), під впливом розвитку державно-монополістичного капіталізму кейнсіанські та некейнсіанські економічні погляди були покладені в основу державних фінансів. Основою державного регулювання економічного розвитку країни є бюджетна політика, котра базується на системі державних видатків, які повинні забезпечити необхідний рівень попиту для подолання економічної кризи надлишкового виробництва. Згідно з теорією Дж. Кейнса державні витрати повинні збільшуватися за допомогою позик. Послідовники Дж. Кейнса назвали його принципом дефіцитного фінансування, а сам підхід має назву компенсаційних боргових фінансів.

Г. Моультон, який розробив концепцію “нової філософії державного боргу”, стверджував, що кошти, котрі запозичує держава з метою здійснення інвестицій,

породжують мультиплікаційний ефект в економіці, тобто створений державний борг, який обмовлений інвестиційною діяльністю держави, має позитивний вплив на економічний стан країни.

А. Пігу стверджував, що боргове фінансування слід використовувати дуже обережно, бо це може призвести до значних негараздів безпосередньо в самих державних фінансах та негативно вплине на всю соціально-економічну систему. Вважав, що державна фінансова політика повинна базуватися на принципах єдності податків та державних позик, де податки повинні значно перевищувати боргове фінансування [19].

У будь-якому випадку боргове фінансування призведе до таких наслідків економічного розвитку, що країна буде відкинута на десятки років назад за її соціально-економічним станом, що вплине на всю соціально-економічну систему та буде відчуватися ще досить тривалий час.

Р. Масгрейв сформулював положення щодо необхідності розподілу боргового тягаря між поколіннями за умови еквівалентного нагромадження боргу та зростання інвестицій в економіку. Розширив сферу боргового фінансування на видатки соціальної направленості, аргументуючи це тим, що необхідно задовольнити основні соціальні потреби населення, щоб мати можливість для подальшого розвитку країни.

В Україні вчені С. І. Юрій і В. М. Федосов одними з перших почали приділяти достатньо уваги цій проблематиці. Вони вважали, що мірний державний борг опосередковано сповільнює економічне зростання країни і перекладає тягар оподаткування на майбутнє, оскільки за наявності початкового боргу, більшого за нульове значення, рівень заборгованості зростає, як відомо, на суму відсоткових виплат. Тому в довгостроковому періоді тягар заборгованості погасити дуже важко, практично неможливо.

Для цього, як мінімум, первинний бюджет має бути профіцитним. Реальний профіцит має лише та держава, економіка якої має стійку тенденцію до реального зростання. В умовах економічного зростання підвищується ймовірна спроможність обслуговувати державний борг за рахунок розширення бази

оподаткування; при цьому необхідно зберігати на незмінному рівні не абсолютний розмір державного боргу, а його відносну величину, або, іншими словами, рівень заборгованості до ВВП країни. Чим довше країна затягуватиме виплату основного боргу і відсотків за ним за рахунок доходів бюджету, тим важче буде збалансувати бюджет і уникнути боргової кризи в майбутньому (табл. 1) [25].

Таким чином, можна стверджувати, що нарощування державного боргу може відбуватися, якщо країна володіє могутньою економікою, розвиток якої не викликає ніяких сумнівів практично у всіх кредиторів як внутрішніх, так і зовнішніх.

Традиційна (або класична) теорія державного боргу базується на принципах та підходах неокласичної школи економічної теорії. Назву “традиційна” вона здобула завдяки тому, що її підтримує більшість визнаних у світі економістів – теоретиків та фахівців – практиків (Л. Вальрас, А. Хоутрі, К. Вікселл та інші), відповідальних за розробку та реалізацію боргової політики своїх країн.

За допомогою концептуальних підходів традиційної теорії можна визначити вплив державного боргу на економіку в короткостроковій та довгостроковій перспективах. Якщо держава формує свій бюджет з дефіцитом, при цьому зберігає поточний рівень витрат і знижує податкові надходження, то ця політика призводить до зростання поточних доходів домашніх господарств і покращення їх добробуту. При збільшенні доходів та при зростанні добробуту відбувається підвищення рівня споживання, тобто сукупного попиту на товари і послуги. Згідно з традиційною теорією рівень заробітної плати і цін, в короткостроковій перспективі, є нееластичними, зростання сукупного попиту впливає досить позитивно на використання факторів виробництва.

Таблиця 1

Прояви державного боргу згідно з положеннями традиційної економічної теорії

Прояв	Пояснення
Вплив державного боргу на грошово-кредитну політику	Зниження обсягу національних заощаджень зменшує пропозицію капіталу. Це призводить до збільшення рівня реальних процентних

	ставок
“Непоправні втрати” від податків (deadweight loss)	Дані втрати пов’язані з необхідністю збільшення оподаткування з метою обслуговування боргу. Обслуговування державного боргу за рахунок надмірно високого рівня оподаткування призводить до негативного впливу на економічну мотивацію платників податків та обсяг національного виробництва
Негативний вплив державного боргу на чутливість національної економіки до можливих міжнародних фінансових криз	Значна присутність іноземного спекулятивного капіталу в секторі державних фінансів підтверджується розвитком фінансової кризи в 1997–1988 рр. в Україні
Послаблення політичної і економічної незалежності країни	Ефект політичної залежності: в умовах великого обсягу державного боргу, кризи ліквідності внутрішнього фінансового ринку і низького рівня збережень єдиним виходом щодо уникнення дефолту при зберіганні належного рівня видатків влади є приваблення зовнішнього фінансування. Але в таких умовах кредитори можуть висувати ряд додаткових умов щодо зміни економічного курсу та міжнародного політичного позиціонування країни. Ефект економічної залежності країни: коли значна частина боргових зобов’язань перебуває в руках нерезидентів, незначна зміна ринкової кон’юнктури на рівні як країни, так і світової економіки може призвести до значних коливань курсу валюти і динаміки потоків капіталу

Якщо розглядати в довгостроковій перспективі, то рівень цін та оплата праці можуть бути змінними та переорієнтовуватися на збільшення пропозиції чинників виробництва, при цьому величина сукупного попиту буде незмінною.

Відповідно до традиційної економічної теорії, зростання обсягів інвестицій за рахунок залучених коштів (у середньостроковій і довгостроковій перспективах) призводить до прискорення темпів соціально-економічного розвитку країни, а також до підвищення рівня життя та добробуту населення.

Отже, згідно з неокласичною теорією державний борг має як позитивний, так і негативний вплив на економіку. Зростання рівня державних інвестицій може вплинути позитивно на темпи економічного розвитку. Якщо використовуються кредити та позики неінвестиційно, то негативним наслідком є, по-перше, зменшення рівня національних заощаджень та обсягів інвестицій, по-друге, відбувається зниження стабільності у сфері державних фінансів. У довгостроковій перспективі дані чинники відображаються негативно на величині національного виробництва та національного доходу. До цілей управління боргом належить:

1. Економічні цілі – це мінімізація вартості зовнішніх запозичень, які залучаються, покращання умов рефінансування і переоформлення заборгованості.
2. Зниження загальних витрат з обслуговування зовнішнього боргу.
3. Підвищення ефективності використання залучених ресурсів.
4. Політичні цілі управління зовнішнім боргом – полягають у підтримці стабільності функціонування політичної системи.
5. Соціальні цілі – це своєчасне фінансування соціальних програм, забезпечення соціальної стабільності та соціальної справедливості.

Якщо держава звертається до таких заходів, як зниження податків, при цьому державні витрати як у поточному періоді, так і в майбутньому незмінні. Тоді, згідно з традиційною теорією, такі заходи тільки збільшать поточне споживання, зменшать рівень національних заощаджень, і це призведе до того, що відбудеться зменшення економічного зростання держави.

Наступний підхід до обґрунтування теоретичних положень теорії еквівалентності був запропонований Р. Барро. Державні боргові зобов'язання для своїх власників є фінансовими активами, а для платників податків – додатковими податковими зобов'язаннями. Державні облігації зменшують добробут у платників податків, але збільшують його у своїх власників. Як наслідок, без врахування перерозподілу національного доходу споживачі не змінюють рівня свого поточного споживання.

Р. Барро пізніше обґрунтував на основі теоретичної моделі можливість нейтральності державного боргу. Сама ідея про нейтральність державного боргу має велике значення з таких причин: по-перше, рикардіанська еквівалентність може існувати за певних обставин (прихильники даної теорії підтверджують це емпіричними даними), по-друге, теорія еквівалентності Д. Рікардо – основа для подальшого вивчення впливу державного боргу на економіку.

Отже, можна стверджувати, що теорія Рікардо – Барро заслуговує право на існування, тому що вона забезпечує відправну точку для подальших теоретичних і емпіричних досліджень соціально-економічних наслідків державного боргу. Але

більшість економістів налаштовані дещо скептично, щодо припущення Рікардо про іррелевантність боргу.

Невірогідність теорії еквівалентності Д. Рікардо полягає в недосконалості ринку капіталу. Для тих, хто віддає теперішньому споживанню перевагу, та для тих, хто очікує зростання рівня дохідності в майбутньому, оптимальним рішенням може стати саме вибір рівня поточного споживання, що перевищує поточні доходи. Але існують певні обмеження для запозичень. У цьому випадку для таких індивідів оптимальним рішенням буде споживання всієї величини поточного доходу. Слід враховувати, що теорія Рікардо не буде мати свого економічного значення, якщо існують певні обмеження для запозичень. За рахунок збільшення державного боргу знижуються податки, а це призводить до виникнення свого роду кредиту споживачам з обмеженими можливостями запозичення. Останні відреагують таким чином, що зросте поточне споживання, навіть при виникненні необхідності підвищення оподаткування в майбутньому.

Існує така гіпотеза, що не слід погашати повністю державний борг, необхідно лише підтримувати постійно його граничний рівень, при цьому не вдаючись до збільшення оподаткування.

Проблема теорії еквівалентності Д. Рікардо полягає в тому, що взагалі неможливо оцінити економічно раціонально поведінку споживачів. Особливо в довгостроковій перспективі люди не здатні зовсім провести адекватну оцінку результатів тієї або іншої державної фінансової політики. Саме тому достовірність даної теорії конче потребує емпіричних доказів. Деякі західні вчені довели факт того, що люди зовсім не вирівнюють споживання в часі (наприклад, Дж. Кемпбелл і Г. Менкью на основі значного фактичного матеріалу доказали, що рівень споживання домогосподарств значною мірою пов'язаний з величиною поточного доходу).

Емпіричні гіпотези рікардіанської еквівалентності не спрацьовують у таких країнах, що розвиваються, а також країнах з перехідною економікою (у тому числі й в Україні), тому що нарощування державного боргу не супроводжується адекватним збільшенням рівня заощаджень приватного сектору. Що стосується

України, то рівень життя та добробуту на початку соціально-економічних реформ був невисоким, якщо порівнювати з розвинутими західними країнами. Саме тому вітчизняні домогосподарства не мають економічної можливості для збільшення рівня заощаджень.

Враховуючи все вищевикладене, можна зробити певний висновок, що існують два підходи щодо впливу державного боргу на економічне зростання.

Перший підхід базується на тому, що наявність державного боргу призводить до безпосереднього впливу на економічне зростання, який може бути як позитивним, так і негативним. Таким чином, аналіз традиційної теорії державного боргу дозволяє стверджувати, що позитивний вплив державного боргу все ж таки можливий, тому що має коротко-строковий експансійний характер і проявляється у збільшенні обсягу інвестицій за рахунок залучення додаткового капіталу, що, у свою чергу, прискорює темпи соціально-економічного розвитку країни та підвищує рівень життя. При неінвестиційному використанні залученого капіталу негативними довгостроковими наслідками боргового фінансування дефіциту є різке зменшення національних заощаджень, внутрішніх та іноземних інвестицій та зниження рівня національного виробництва і добробуту населення.

Другий підхід базується на тому, що наявність державного боргу суттєво не впливає на економічне зростання в країні. В економічній літературі відсутні однозначні докази стосовно підтвердження або заперечення теорії еквівалентності. Але більшість науковців все ж таки наполягають на тому, що доцільність практичного застосування рикардіанської еквівалентності сумнівна, враховуючи недосконале вирівнювання споживання домогосподарствами. При цьому зі стовідсотковою впевненістю можна стверджувати про зменшення рівня національних заощаджень і, як наслідок, зростання державного боргу.

Розділ II Оцінка впливу дефіциту бюджету та державного боргу на економічне зростання (досвід розвинутих країн та країн, що розвиваються)

У Бюджетному кодексі України зазначається, що дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів з бюджету) [3].

Дослідивши різні підходи до трактування сутності поняття “дефіцит бюджету”, на наш погляд, найбільш досконалим є визначення, яке трактує його як співвідношення між доходами і видатками бюджету, при якому видатки перевищують постійні доходи. Виходячи з сутності дефіциту бюджету, можемо виділити основні причини його виникнення.

Загальновідомий чинник дефіциту бюджету – це обмеженість коштів у держави для забезпечення наповнення бюджету необхідними доходами. Причиною цього можуть бути: спад виробництва, високий рівень собівартості виробництва товарів, потреби у новітньому обладнанні та реконструкції виробництва за рахунок впровадження нових технологій, а в цілому зниження ефективності господарювання.

Другим чинником бюджетного дефіциту є непомірне зростання видатків без урахування фінансових можливостей. Причому витрати провадяться без урахування їх доцільності й ефективності [16, с. 37].

До третьої, найвагомійшої групи чинників дефіциту бюджету можна віднести інфляційні процеси, розбалансування грошового обігу та системи розрахунків, недосконалу податкову, інвестиційну та кредитну політику [10, с. 159]. Також причиною виникнення бюджетного дефіциту може бути і сам бюджетний дефіцит. Окрім циклічних спадів, тривале активне застосування бюджетного дефіциту як важеля податково-бюджетної політики вилилося в розбудову масштабних державних боргів провідних країн світу. При цьому зростання процентних ставок спричинило швидке збільшення витрат на сплату процентів за державним боргом.

Державні видатки з обслуговування боргу перетворилися на вагому статтю бюджетних видатків, поглиблюючи негативну розбалансованість бюджету. Хронічні бюджетні дефіцити зумовили і “хронічне” їх позикове фінансування – застосування методу рефінансування державного боргу. Інакше кажучи, бюджетні дефіцити, з одного боку, стали причиною зростання державного боргу, а з іншого – завдяки фінансуванню дефіцитів цей борг обслуговується і погашається.

Серед чинників, які зумовлювали зростання боргового навантаження у минулому році, слід виділити:

1. Девальвація гривні.
2. Різке падіння реального ВВП.
3. Зниження *внутрішнього споживчого попиту* внаслідок інфляційних процесів.
4. Негативний вплив реальної процентної ставки НБУ.
5. Необхідність покриття дефіциту Пенсійного фонду.
6. Фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене значною мірою збільшенням витрат на оборону та обслуговування державного боргу.
7. Невиконання плану надходжень від приватизації державного майна.

Необхідність в державній підтримці державних підприємств та банків. На зростання боргового навантаження і підвищення потреби у фінансуванні вагомий вплив здійснюють *умовні зобов'язання*, формування яких є наслідком квазіфіскальних операцій, які сприяють виникненню додаткового боргу внаслідок залучення позичкових коштів під гарантії держави та збільшення частоти настання гарантійних випадків. Для поточного етапу розвитку вітчизняної економіки державні гарантії виступають важливим інструментом залучення грошових ресурсів для фінансування проектів з модернізації економіки, експортної підтримки високотехнологічної української продукції, розвитку приватно-державного партнерства, реалізації великих інвестиційних проектів в сфері інфраструктури, енергозбереження тощо.

Сформувалася свого роду боргова спіраль, яка перетворила бюджетний дефіцит через обслуговування державного боргу на причину бюджетного дефіциту: бюджетний дефіцит – державні запозичення – державний борг – платежі за боргом – бюджетний дефіцит (рис. 3).

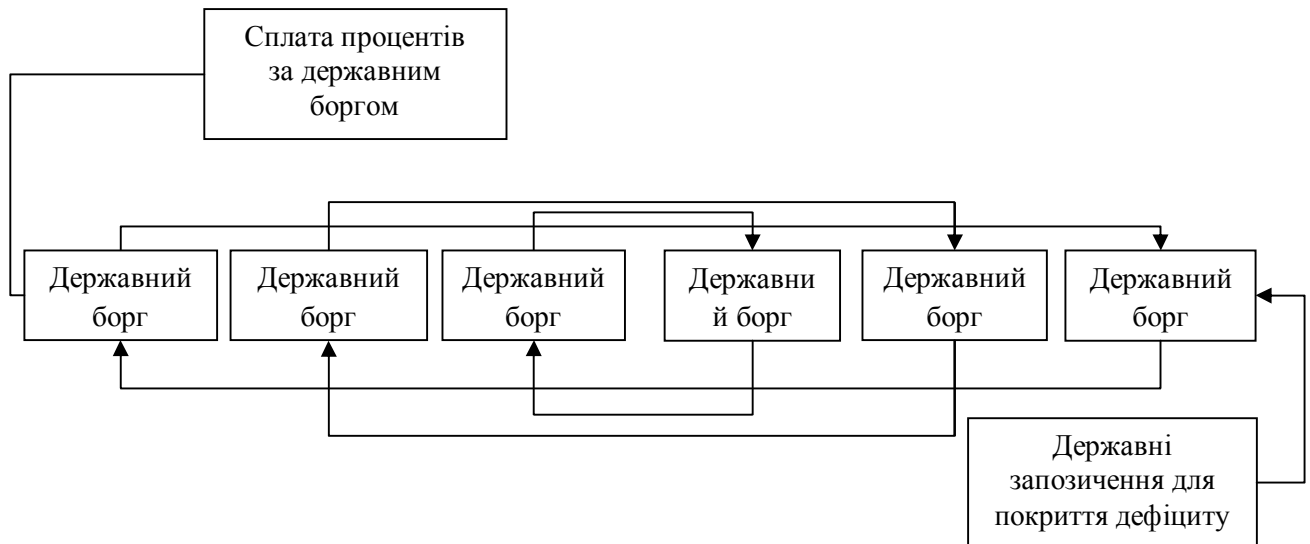

Рис. 3 Боргова спіраль

Практично весь час існування України як незалежної держави, мало місце перевищення видатків державного бюджету над його доходами. Але останнім часом ця проблема набула найбільшої гостроти. Динаміка дефіциту Державного бюджету України повторює тенденцію зміни фактичного співвідношення його дохідної та видаткової частин.

Доцільно звернути увагу на те, що практично жодного року фактичні параметри бюджетного дефіциту не відповідали його граничним обсягам, що встановлювалися у Законі України "Про Державний бюджет на відповідний рік" [11].

Дослідивши основні тенденції бюджетного дефіциту, що складався в попередні роки, розглянемо стан бюджетного дефіциту за останні шість років, а саме 2011-2016 роки. Для цього скористаємося рис. 4.

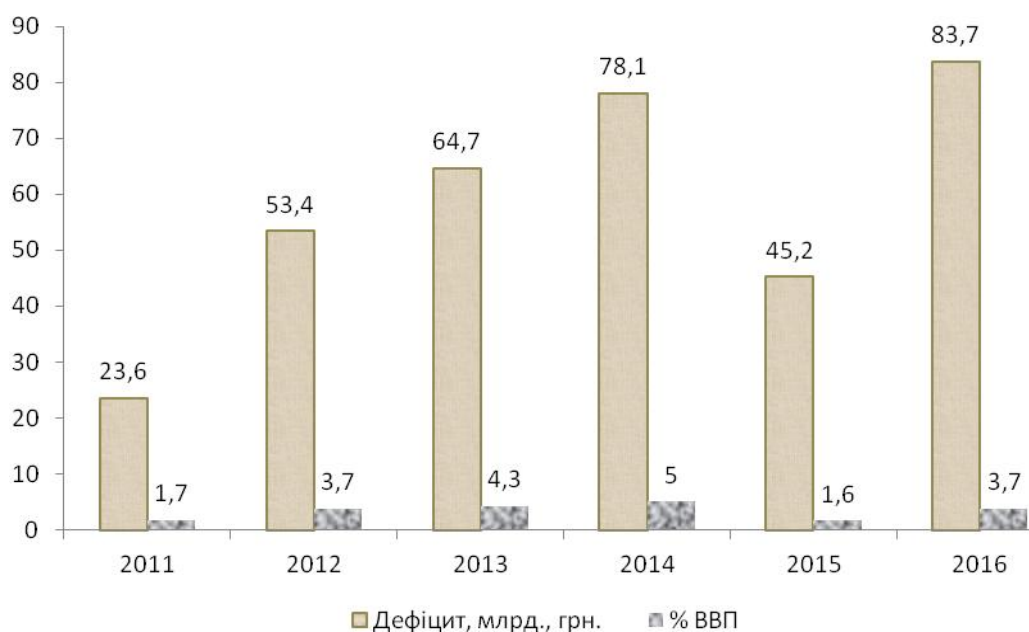

Рис. 4 Показники дефіциту Державного бюджетів України¹ у 2011-2016 рр.

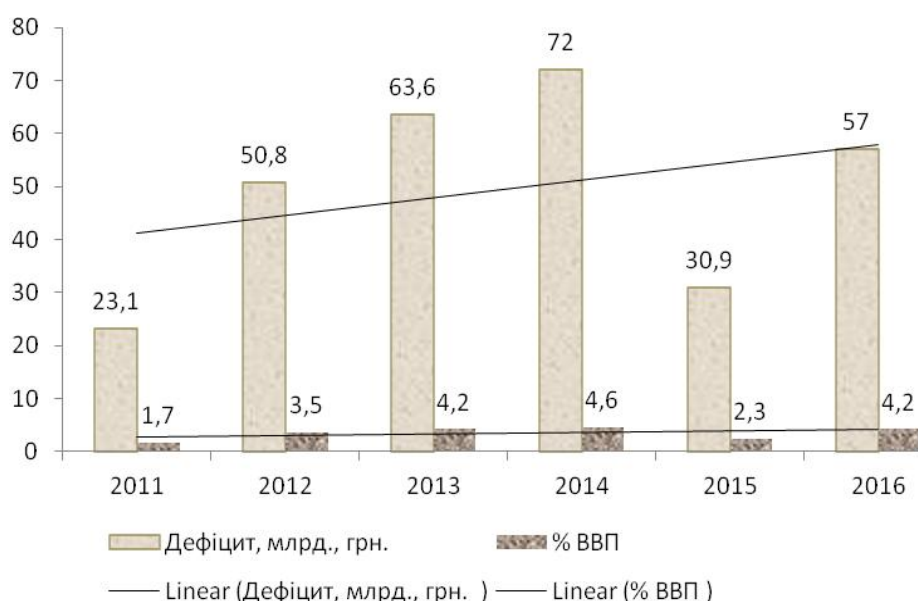

Рис. 5 Показники дефіциту Зведеного бюджетів України² у 2011-2016 рр.

Незважаючи на певні спроби нашої держави стабілізувати вітчизняну економіку, залишається без змін на краще найважливіший фактор, що її визначає – дефіцит державного бюджету. Заходи монетарної політики, якими законодавчі

¹ Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та проекту Закону України “Про Державний бюджет України на 2017 рік”

² Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та проекту Закону України “Про Державний бюджет України на 2017 рік”

та виконавчі органи влади намагалися впливати на нього, не дали істотних результатів, оскільки не були пов'язані зі стимулюванням економіки.

Виникає необхідність встановлення взаємозв'язку між розміром бюджетного дефіциту, причинами, що його зумовлюють, і темпами економічного зростання. Це має стати основою для обґрунтування заходів грошової, кредитної та податкової політики, які повинні застосовуватися для скорочення бюджетного дефіциту. Відсутність бюджетної рівноваги в Україні зумовлює необхідність проведення різноманітних важливих реформ у соціальній, економічній, адміністративній та інших сферах. Необхідним є вибір оптимальних джерел фінансування дефіциту державного бюджету. Зокрема, доцільним є здійснення запозичень державою на внутрішньому ринку, оскільки, внутрішні запозичення не призводять до значного зростання інфляції, відсоткових і валютних ризиків та іншого. Крім цього, розвинутий ринок внутрішніх державних запозичень виступає важливим інструментом здійснення ефективної грошово-кредитної політики країни.

Розглянемо фактори дефіциту бюджету (рис. 6).

Рис. 6 Фактори дефіциту бюджету

Проте дефіцитність державного бюджету України не є унікальною особливістю. Дефіцит бюджету є характерним явищем і для розвинутих країн світу. Так, бюджет більшості країн ЄС також зводився з дефіцитом (табл. 2). При чому показники дефіциту у % до ВВП найчастіше перевищують 3 % [2].

Отже, бюджетний дефіцит є невід'ємним частиною сучасної бюджетної політики держави навіть найбільш економічно розвинутих країн Європи, що

свідчить про складну природу цього явища і неоднозначність його наслідків. Так, за певних умов дефіцит бюджету є благом для держави і може виступати антикризовим фактором, даючи стимулюючий імпульс економіці країни.

Таблиця 2

Відносні показники бюджетного дефіциту (-) / профіциту (+)
країн ЄС в 2010–2015 рр., % до ВВП

Країна \ Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Франція	- 6,8	- 5,1	- 4,8	- 4,1	- 3,9	- 3,8
Німеччина	- 4,2	- 1,0	- 0,1	- 0,1	- 0,3	- 0,9
Італія	- 4,2	- 3,5	- 3,0	- 2,9	- 3,0	- 2,6
Польща	- 7,5	- 4,9	- 3,7	- 4,0	- 3,3	- 2,8
Швеція	- 0,0	- 0,1	- 0,9	- 1,4	- 1,7	- 1,1
Велика Британія	- 9,7	- 7,7	- 8,3	- 5,7	- 5,7	- 3,9

Однак, зазвичай наслідки бюджетного дефіциту несуть в собі занепад соціально-економічного розвитку і пов'язані скороченням інвестиційних процесів. В деяких випадках високий хронічний дефіцит державного бюджету може призвести до дефолту.

В зарубіжних країнах основним засобом скорочення дефіциту є збільшення розміру податків і скорочення видатків, зазвичай соціального спрямування. Наприклад, у Франції уряд для скорочення дефіциту у 2015 рр. збільшив податкове навантаження, посилив боротьбу з шахрайством, ухиленням від сплати податків, а також збільшив податок на додану вартість. Бюджет Франції на 2015-2016 р. передбачав скорочення видатків на утримання центрального апарату держави, систему соціального захисту та підтримки населення, систему медичного страхування та місцеві бюджети. В свою чергу, німецький уряд для збалансування бюджету здійснював скорочення витрат бюджету на охорону здоров'я, соціальну сферу, захист навколишнього середовища. Уряд Великобританії для подолання бюджетного дефіциту зробив такі кроки: скорочення фінансування державних установ; реформування пенсійної системи країни (збільшення пенсійного віку до 69 років); посилення контролю за ухиленням від сплати податків, шахрайством та помилками у системах соціальних виплат.

Італійський уряд також застосовує підвищення пенсійного віку – з 2018 р. пенсійний вік для жінок підвищиться до 66 років [14].

Перед урядом кожної країни постає питання про розробку системи ефективного управління бюджетним дефіцитом для забезпечення соціально-економічної стабільності в державі. Тому управління бюджетним дефіцитом має бути зорієнтоване на застосування ефективної довгострокової фінансової, бюджетної та податкової політики.

Вченими запропоновані різноманітні комплекси заходів щодо управління бюджетним дефіцитом. Так, О. Ю Сова пропонує такі методи подолання дефіциту бюджету: звільнення від “дрібною власності” й здійснення розширеного акціонування та інвестування в об’єкти як в Україні, та і закордоном; запровадження раціональної податкової політики, яка ґрунтуватиметься на зниженні податкового тиску й поєднанні фіскальної й стримувальної функцій податків; узгодження бюджету із загальною програмою фінансової стабілізації; підвищення ролі регіонів у соціально-економічному розвитку держави; підвищення ролі перспективного бюджетного планування (при кожному надходженні та витрачанні необхідно думати про найголовніше – добробут громадян); встановлення держмонополії на виробництво й продаж алкогольних напоїв і тютюнових виробів; зміна напрямів інвестування бюджетних коштів у галузі народного господарства (подальше зростання української економіки має здійснюватися на власній інвестиційній базі й достатній ринковій основі) [22].

Слід зазначити, що тривалий дефіцит може не стати значною перешкодою для фінансового розвитку країни. Наприклад, США має відчутний щорічний дефіцит, але це не заважає їм бути розвиненою, самостійною державою. У цьому питанні важливо контролювати ту межу дефіциту бюджету, яка може стати критичною та довести країну до дефолту.

Але не сама наявність дефіциту бюджету є критичною, а безпосередній вплив на нього державного боргу країни та витрати на його обслуговування. Нераціональний розподіл отриманих коштів є одною з провідних причин утворення дефіциту.

До причин утворення дефіциту державного бюджету можна віднести:

- низький рівень життя більшої частини населення країни;
- низька ефективність суспільного виробництва і, як наслідок, незначний розвиток зовнішньоекономічних відносин;
- нераціонально складена структура бюджетних витрат;
- зростання внутрішнього та зовнішнього боргу країни;
- вимушене зростання витрат на вирішення економічних питань та розширення промисловості (причому екстенсивним шляхом, за рахунок збільшення обсягів виробництва, а не за рахунок удосконалення техніко-технологічних ресурсів);
- скорочення доходів через кризове становище країни;
- надзвичайні обставини, що потребують негайного фінансування;
- корупція в державному секторі;
- неефективна податкова політика і, як наслідок, розвиток тіньової економіки.

Причини появи бюджетного дефіциту можуть бути пов'язані з необхідністю здійснення значних державних вкладень у розвиток економіки, з метою її структурної перебудови, досягнення перспективних перетворень. В цьому разі дефіцит бюджету відображає не кризовий перебіг суспільних процесів, а діяльність держави з регулювання економічної кон'юнктури, його прагнення забезпечити прогресивні зрушення в структурі суспільного виробництва [26]. Якщо розмір дефіциту державного бюджету не перевищує порогового значення у 3% ВВП, він не має дестабілізуючого впливу на економіку країни.

Проте аналіз бюджетного дефіциту України був би неповним, якби ми не врахували особливості сучасних тенденцій у світовій економіці, які засвідчують загострення глобальних фінансових, зокрема бюджетних проблем і посилюють аналогічні негативні тенденції в українській економіці, а саме в бюджетній системі:

1. Відзначається історичний (за післявоєнний період) максимум рівнів державного боргу й бюджетного дефіциту у провідних країнах світу. При

цьому спостерігається істотне перевищення критеріїв безпечного рівня дефіциту бюджету та державного боргу.

2. Окреслилася загальносвітова тенденція зростання державних витрат, що зумовлює посилення навантаження на бюджети.
3. Посилюються глобальні макроекономічні дисбаланси, зокрема між заощадженнями та інвестиціями.
4. У країнах, що розвиваються, виникають нові фіскальні проблеми (насамперед пов'язані із несприятливою структурою податкових надходжень) [12, с.3–9].

Між розмірами бюджетного дефіциту і державного боргу, існує прямий зв'язок. Бюджетний дефіцит збільшує державний борг, а зростання боргу, в свою чергу потребує додаткових витрат бюджету на його обслуговування, що збільшує бюджетний дефіцит [28].

Макроекономічна політика, спрямована на відносне скорочення внутрішнього боргового фінансування бюджетного, тільки при певних умовах може відновити загальну рівновагу платіжного балансу на нетривалий період часу, проте не обов'язково при цьому анулюється дефіцит рахунку поточних операцій. Більш того, зовнішнє боргове фінансування бюджетного дефіциту в довгостроковій перспективі збільшує зовнішню заборгованість і актуалізує проблему її обслуговування. Оскільки торговий баланс з часом фактично виявляє тенденцію до погіршення, всім перехідним економікам, що використовують цей спосіб фінансування, доводиться дедалі більше покладатися на експортні галузі, щоб запобігти загрози боргової кризи. Разом з тим, зовнішнє фінансування бюджетного дефіциту виявляється менш інфляційним, ніж його монетизація, тому що пропозиція товарів на внутрішньому ринку збільшується у тій мірі, в якій зовнішні позики сприяють розширенню імпорту. При цьому чим більш відкритою є перехідна економіка і чим більш жорстким – її валютний курс, тим меншою мірою зовнішнє боргове фінансування виявиться інфляційним, але тим сильнішим буде його вплив на стан платіжного балансу [27].

Розділ III. Напрями підвищення ефективності управління бюджетним дефіцитом та державним боргом

В Україні бюджетний дефіцит набув хронічного характеру та спричинив погіршення стабільності державних фінансів. Дефіцит бюджету впливає на скорочення обсягу заощаджень фізичних і юридичних осіб у загальнонаціональному масштабі, яке обумовлює зростання відсоткової ставки та зменшення доступу приватного сектора до кредитних ресурсів. Наслідком цього є підвищення обмінного курсу можливостей країни, а отже, не сприяє збільшенню надходжень до бюджету від оподаткування вітчизняного експорту.

Крім того, зростання курсу національної валюти стримує збільшення індексу цін та зумовлює зменшення надходжень до бюджету від непрямих податків. Відповідно до зазначеного вище, ефективна фінансова політика повинна базуватися на оптимізації фінансових ресурсів держави та їх ефективному використанні. Прикладом може стати досвід провідних країн світу, у більшості з яких діють фінансові правила, що передбачають незмінні обмеження бюджетних параметрів.

Так, зокрема у Великобританії, застосовують “золоте правило”, згідно з яким протягом економічного циклу уряд здійснює запозичення виключно на інвестиційні цілі, а не для фінансування поточних видатків, а також “правило стійкості інвестицій”, відповідно до якого відношення чистої величини державного боргу до ВВП протягом економічного циклу має бути стабільним та обумовленим. Натомість, в Японії та Нідерландах часто використовують правило державних фінансів, яке передбачає збалансованість поточних бюджетних доходів і видатків, що на наш погляд, є актуальним і для України. Окрім того, в умовах поглиблення глобальної економічної рецесії, політика держави має орієнтуватися на всебічну підтримку вітчизняного товаровиробника, забезпечення стабільності банківської системи та збалансування грошово-кредитної політики НБУ.

Наприклад, французький уряд для скорочення дефіциту збільшуватиме податкове навантаження, посилюватиме боротьбу з шахрайством, ухиленням від сплати податків і збільшуватиме надходження до Пенсійного фонду. Також заплановано підвищення податку на додану вартість. За допомогою проведення структурних реформ, які сприятимуть економічному зростанню та збільшенню рівня зайнятості населення, уряд планує скоротити дефіцит бюджету. Уряд Іспанії планує скоротити питому вагу державних витрат. У середньостроковому плані уряд скорочуватиме виплати з безробіття та деякі інші соціальні виплати, здійснюватиме пенсійну реформу, реформу ринку праці, впровадить нові спеціальні та екологічні податки.

Американський уряд передбачає скоротити податкові пільги для великих корпорацій, збільшити оподаткування заможних верств та пом'якшення податкового навантаження для громадян з низьким рівнем доходу. Відміна податкових преференцій для заможних верств та корпорацій дасть змогу залучити до бюджету близько 60 млрд дол. США, зокрема хеджфонди і фонди прямих інвестицій “private equity” відноситимуть свої відсотки від прибутку не до приросту капіталу, а до податку від звичайного прибутку компанії. У Великобританії уряд прагне збалансувати бюджет у 2018-2019 рр. Для досягнення цього у середньостроковій перспективі потрібно:

- поступово скорочувати державні витрати та позики для забезпечення економічної стабільності. Зокрема, передбачається забезпечити щорічний обсяг економії бюджетних коштів в обсязі 1 млрд фунтів стерлінгів шляхом скорочення фінансування державних установ;
- реформувати пенсійну політику країни через впровадження нової формули, прив'язаної до середньої тривалості життя у Великій Британії. Таким чином, пенсійний вік буде поступово збільшено до 69 років, що дозволить скоротити державні витрати на 400 млрд фунтів стерлінгів;
- скоротити бюджетний дефіцит за рахунок забезпечення збалансованої податкової політики. Досягти цю мету планують через посилення контролю за випадками ухилення від сплати податків;

- забезпечити контроль за фінансовою дисципліною за рахунок активізації боротьби з шахрайством та помилками у системах соціальних виплат. Від реалізації цих заходів очікується додатковий прибуток до бюджету обсягом 9 млрд фунтів стерлінгів протягом наступних п'яти років.

У Чехії державний бюджет на базується на скороченні адміністративних витрат і зростанні інвестицій передусім у транспортну інфраструктуру й утеплення будівель. Дефіцит бюджету планують скоротити на 12 млрд крон – до 100 млрд крон (3,7 млрд євро), що не виходитиме за рамки 3% дефіциту державних фінансів.

Необхідно обґрунтувати необхідність гармонізації статистики державного боргу з міжнародними стандартами задля забезпечення порівнянності статистичних даних України з іншими країнами. На відміну від міжнародної практики, національне законодавство не включає до державного боргу зобов'язання органів місцевого управління та державних підприємств, що значно зменшує суму державного боргу. Розв'язання проблеми адаптації та гармонізації статистичних даних про державний борг з міжнародними стандартами можливе за умови дотримання норм Європейського Союзу як пріоритетного напрямку інтеграції економіки України.

Перевищення певного критичного рівня державної заборгованості може призвести до неспроможності країни виконувати свої боргові зобов'язання. З метою оцінювання боргової безпеки країни у міжнародній практиці розробляються різні методики визначення боргових показників (індикаторів) і їх порогових значень. На основі дослідження й узагальнення міжнародного і вітчизняного досвіду обґрунтовано систему показників боргової безпеки (рис. 7). Порогові рівні боргових індикаторів розглядаються як певна умовна межа, перевищення якої сигналізує про наявність боргових проблем. Оскільки пов'язані із заборгованістю потенційні ризики можуть мати місце і за помірного боргового навантаження, то для системи управління державним боргом важливим є моніторинг динаміки боргових показників і виявлення можливих загроз борговій безпеці.

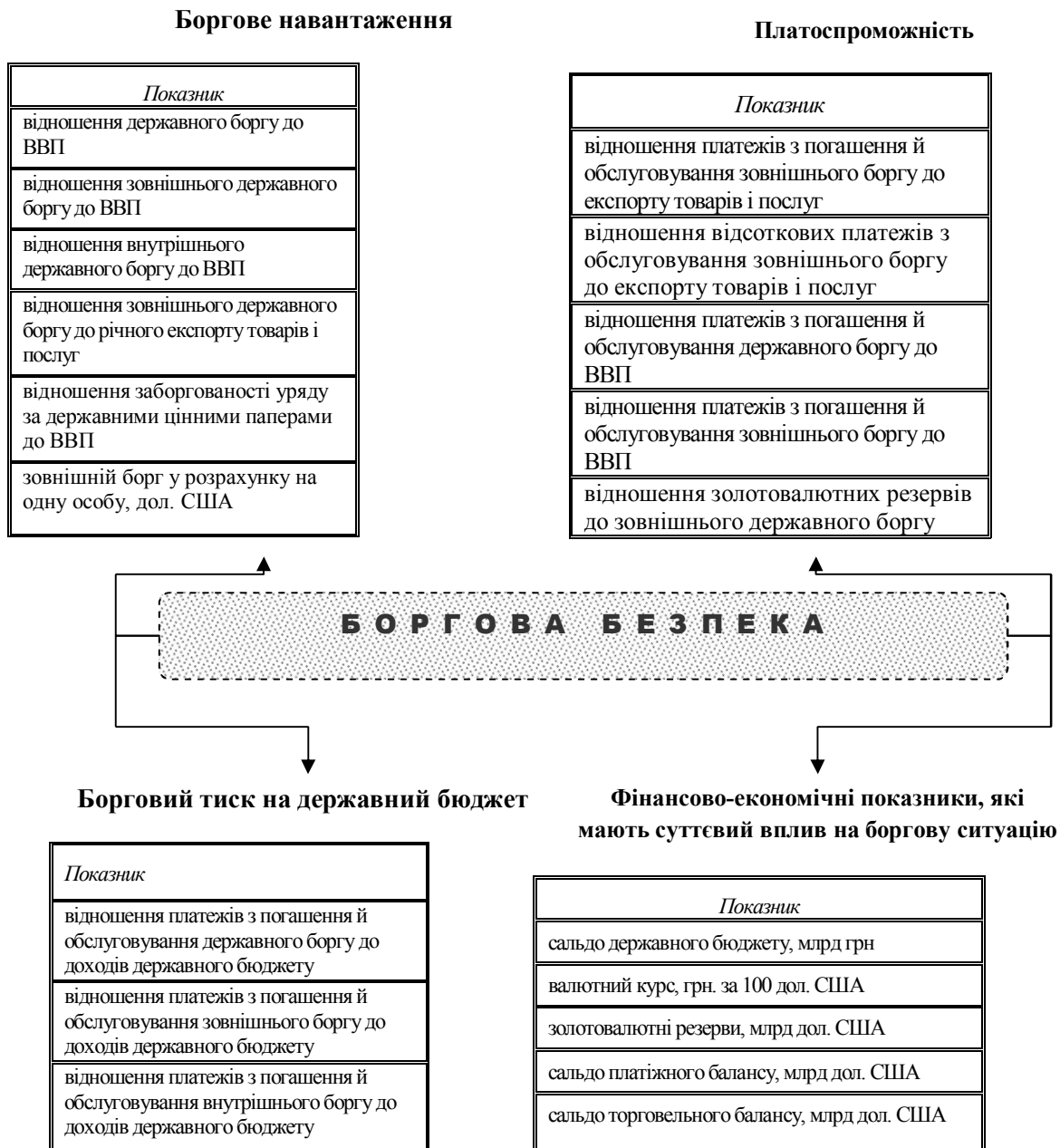

Рис. 7 Показники боргової безпеки [31]

В умовах хронічного дефіциту державного бюджету набувають ваги показники, що характеризують ступінь боргового тиску на державний бюджет. Загально визнаним серед них є відношення платежів з погашення й обслуговування державного боргу (загального, зовнішнього і внутрішнього) до доходів державного бюджету. В Україні показники боргового тиску на державний бюджет дотепер не перетинали порогового рівня, проте висхідна їх динаміка вказує на погіршення боргової ситуації. Здатність уряду контролювати дефіцит державного бюджету є визначальним елементом раціональної боргової політики.

В економічно розвинутих країнах протягом останніх років державний борг зростає дуже швидко, тоді як темпи зростання ВВП знижуються. Це в більшій мірі обумовлено тим, що виробництво скоротилося, і, як наслідок, знизилася дохідна частина бюджету, а його витрати навпаки зросли. Уряди країн активно підтримують внутрішню економіку, що потребує додаткових витрат. У зв'язку з цим з'явилися надмірні бюджетні дефіцити, що покриваються шляхом зовнішніх запозичень. Основними кредиторами України є МВФ, Світовий банк, ЄБРР. Співробітництво України з міжнародними організаціями представлено в табл. 3.

Таблиця 3

Кредитні зобов'язання України

	Роки запозичень	Обсяги запозичень	Мета кредиту
Міжнародні організації/ дата вступу МВФ (3 червня 1992 року)	1994-1995 рр.	498,7 млн. СПЗ або 763,1 млн. дол. США	Для підтримки платіжного балансу України.
	1995-1998 рр.	1318,2 млн. СПЗ. (1935 млн. дол. США.)	Підтримка курсу національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу України.
	1998-2002 рр.	1193,0 млн. СПЗ (1591,0 млн. дол. США.)	На поповнення валютних резервів Національного банку України.
	2004-2005 рр.	411,6 млн. СПЗ (600 млн. дол. США)	На отримання кредиту у випадку, якщо в країні погіршиться платіжний баланс або стан валютних резервів.
	5 листопада 2008 року програма “стенд-бай”	10,6 млрд. дол. США	На фінансування фіскального дефіциту, у тому числі на погашення зовнішніх боргових зобов'язань Уряду України.
	28 липня 2010 року	15,15 млрд. дол. США.	На забезпечення фінансової стабільності завдяки структурним реформам пенсійної системи, суспільного адміністрування і податкової системи.
	ЄБРР (серпень 1992 року)	28 лютого 2008 року	300 млн. євро
на початок 2010 року		понад 4,8 млрд. євро	На реалізацію 194 проектів у приватному та державному секторах економіки України.
2001 рік		250 млн. дол. США.	На заходи по реформуванню ключових секторів економіки України.
2005 рік		251,26 млн. дол. США.	Широкомасштабне поліпшення системи державного управління
Червень 2006 р		150,0 млн. дол. США)	Розвиток економіки регіонів та інфраструктури фінансово-кредитного ринку в сільській місцевості
	Лютий 2008 р	300,0млн.дол.США	На інвестиційні проекти

Згідно з таблицею 3 портфель проектів зі Світовим банком спрямовано на підтримку ключових напрямів економічних реформ, а саме: структурну перебудову базових галузей економіки, реформування фінансового та

банківського секторів, охорону навколишнього природного середовища, фінансування електроенергетики, комунального господарства та соціального сектору. Ресурси МБРР використовуються для підтримки державного бюджету, здійснення інституційних та структурних реформ, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних проектів, які відповідають пріоритетним напрямкам економічного розвитку України. Допомога з боку ЄБРР сприяє розвитку транспортної галузі та енергетики. Строки погашення заборгованості за державним боргом зазначені на рис. 8.

Погашення основної суми державного боргу України

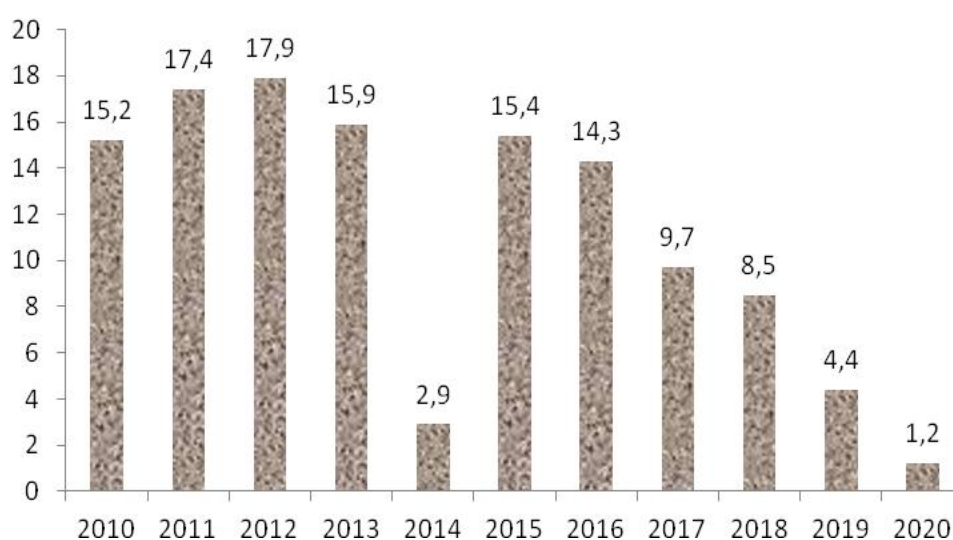

Рис. 8 Рисунок 3. Погашення основної суми державного боргу України, 2010-2020 рр.

Світовий досвід вказує чотири основні способи вирішення проблеми бюджетного дефіциту:

- 1) збільшення доходів бюджету;
- 2) скорочення бюджетних витрат;
- 3) здійснення внутрішніх і зовнішніх позик;
- 4) проведення грошової і кредитної емісії [17].

Найбільш раціональним напрямом подолання проблеми бюджетного дефіциту вважається використання неемісійних методів, тобто збільшення доходів бюджету та/або зменшення видатків, але в тих межах, які б не загрожували розвитку виробництва та не знижували б якість життя.

Існує немало важелів, які сприятимуть збільшенню доходів, серед яких: збільшення обсягів реалізації продукції суб'єктів господарювання, покращення фінансового стану суб'єктів господарювання, посилення уваги до укладання міждержавних угод, удосконалення податкової системи, покращення діяльності податкових і митних органів, покращення взаємовідносин між різними гілками влади, одержання допомоги від інших, більш економічно розвинених країн та ін. [13].

Управління макроекономічними процесами та явищами повинно базуватися на результатах статистичного аналізу, вихідною передумовою проведення якого є наявність якісного інформаційного забезпечення. Інформаційне забезпечення статистичного вивчення державного боргу має включати такі основні елементи: фінансова звітність про стан державного боргу та його класифікації; система показників державного боргу; міжнародні стандарти статистики державних фінансів; нормативно-правове регулювання питання державного боргу. Дослідження елементів інформаційного забезпечення показало їх недоліки, зокрема недосконалість сучасної системи бухгалтерського обліку боргових зобов'язань України як основного джерела інформації для прийняття рішень та статистичного вивчення негативно впливає на ефективність управління державним боргом. Облік боргових зобов'язань держави має здійснюватися не тільки на основі касового методу, як це передбачено чинним законодавством України, а й за методом нарахування, що забезпечить найбільш точну оцінку активів та зобов'язань державного сектору економіки.

Фінансування дефіциту бюджету за рахунок державних запозичень має коригуватися на обсяги погашення боргу, що відображається показником «чисте боргове фінансування», який дає змогу оцінити фактичний обсяг коштів, спрямованих на покриття дефіциту за рахунок державного боргу. У відносному вираженні цей показник можна представити у вигляді коефіцієнта покриття запозичень – співвідношення обсягу запозичень та обсягу погашення. Оцінити поточний напрям динаміки чистого боргового фінансування можна за допомогою відносного показника – коефіцієнта прискорення боргового фінансування, який

відображає співвідношення коефіцієнтів покриття запозичень за звітний та базовий роки. Кожен показник потрібно розглядати в розрізі внутрішніх і зовнішніх запозичень, оскільки на їх значення впливають зміна кон'юнктури міжнародних фінансових ринків, політика державних запозичень та графік їх погашення.

Основними джерелами фінансування дефіциту бюджету є внутрішні та зовнішні запозичення. Вони можуть привести до виникнення ефектів витіснення та чистого експорту внаслідок підвищення базових відсоткових ставок через зростання попиту на гроші зі сторони державного сектору чи коливання обмінного курсу внаслідок збільшення попиту на валюту. Аналіз показав, що основним фактором, який спричинює виникнення ефекту витіснення, є не обсяг державного боргу чи обсяги емісії боргових цінних паперів, а співвідношення внутрішнього боргу та заощаджень у національній економіці. Таке твердження є логічним, оскільки у разі, коли обсяг державних безумовних фінансових зобов'язань є низьким порівняно з зобов'язаннями фінансових установ, навіть значний приріст внутрішнього державного боргу не зможе значно вплинути на базові відсоткові ставки в національній валюті.

Висновки

Державний борг – складна і суперечлива категорія, яка є невід’ємною частиною фінансів більшості країн світу. Узагальнюючи численні дослідження в даній галузі, з’ясовано, що в економічній думці співіснують альтернативні погляди на теоретичні аспекти даного питання. Водночас на перший план виходить проблема ефективного цільового використання державних позик.

Основною причиною виникнення державного боргу є необхідність фінансування дефіциту державного бюджету. Відповідно, аналіз формування державного боргу та оцінка його впливу на економіку має здійснюватись у контексті вивчення взаємозв’язків джерел фінансування дефіциту бюджету з іншими макроекономічними показниками.

Основним макроекономічним ефектом державного боргу в довгостроковому періоді, відповідно до класичної теорії державного боргу, є зменшення заощаджень та капіталу в економіці країни. Аналіз чинників державного боргу України показав, що на нинішньому етапі його формування основними джерелами фінансування дефіциту державного бюджету є внутрішні та зовнішні запозичення. Використання цих джерел покриття приводить до виникнення ефектів витіснення та чистого експорту.

Державні запозичення суттєво впливають на економіку, на параметри монетарної і фіскальної політики та на економічну кон’юнктуру в цілому. Управління державним боргом вимагає розуміння його ефектів та передбачає аналіз цього економічного явища, завданням же статистики як науки є розробка відповідних методик кількісної та якісної оцінки.

З метою досягнення позитивного впливу державного боргу на розвиток економіки необхідно проводити зважене управління його обсягами, структурою та динамікою. Державні органи управління повинні враховувати, що державний борг завжди має раціональні межі, за рамками яких він із стабілізуючого фактору перетворюється у фактор, який починає гальмувати розвиток фінансової системи. Управління державним боргом без урахування об’єктивних вимог та інтересів

суб'єктів фінансових відносин нерідко призводить до негативних наслідків. Результатом може бути зниження рівня боргової безпеки держави, погіршення її фінансової стійкості, блокування зарубіжними інвесторами і навіть банкрутство

Зважене управління борговими зобов'язаннями держави сприяє стабільності фінансування державного бюджету та стійкості внутрішнього фінансового ринку, забезпечує виваженість фіскальної та монетарної політики. Відсутність науково обґрунтованої довгострокової боргової стратегії, механізмів управління та статистичного аналізу державного боргу може стати деструктивним фактором для розвитку та реформування економіки. Статистичне вивчення державного боргу формує інформаційно-аналітичну основу для прийняття рішень щодо управління державним боргом та здійснення операцій з борговими зобов'язаннями держави.

Список використаних джерел

1. Carlo Cottarelli, Manmohan Kumar. Fiscal Rules – Anchoring Expectations for Sustainable Public Finances/International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department/ – December 16, 2009. – P.72.
2. Statistics: fiscal balances and public debt [Electronic resource] / OECD – Access mode: <http://www.oecd.org/eco/public-finance>
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibser.org.ua>
5. Вахненко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки / Т.П. Вахненко. – К.: Альтерпрес, 2000. – 152 с.
6. Вахненко Т.П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими у період фінансової кризи / Т.П. Вахненко. // Фінанси України. – 2009. – №6. – С. 14-28
7. ВВП України: динаміка, статистика, структура. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp>
8. Даневич О.С. Казначейська система: [підручник] / О.С. Даневич, М.Й. Мац, В.І. Мтоян. – К., 2014. – 198 с.
9. Дикань Т. Джерела фінансування дефіциту бюджету: тенденції у застосуванні та виклики для стабільності державних фінансів України / Т. Дикань // БізнесІнформ. – 2015. – № 2. – С. 6-15
10. Єпіфанов А. Бюджет України: [монографія]: у 2-х кн. / А. Єпіфанов, І. Д'яконова, І. Сало. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 201 с.
11. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>

12. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>
13. Кодацький В. П. Зниження бюджетного дефіциту в умовах ринку: суспільно-політ. Л-ра/ В. П. Кодацький // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – №6. – С. 16-18.
14. Мацедонська Н.В. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом / Н.В. Мацедонська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 732–735.
15. Мацедонська Н.В. Проблема дефіциту бюджету України та шляхи його збалансування / Н.В. Мацедонська, В.К. Вовк // Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 14–15 листопада 2014 р.). – Дніпропетровськ: Видавничий дім “Гельветика”, 2014. – С. 89-92.
16. Мигович Т. Роль видатків бюджетів у соціально-економічному розвитку України / Т. Мигович // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2010. – № 6. – С. 36–43.
17. Невінчаний І.С. Основні шляхи подолання бюджетного дефіциту в Україні/ І. С. Невінчаний // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №6. – с. 98-101
18. Онищенко В.О. Фінанси (державні, корпоративні, міжнародні) / В.О. Онищенко [та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – С. 132
19. Пигу А. Экономическая теория благосостояния: в 2 т. / пер. с англ.; А. Пигу. – М.: Прогресс, 1985. – Т. 1. – 512 с.
20. Семко Т.В. Вплив державного боргу на стійке функціонування національної економіки / Т.В. Семко, М.В. Покутня // Економіка, фінанси, право. – 2010. – № 6. – С. 6-11.
21. Сідельникова Л.П. Податкові та позичкові фінанси: фіскальна філософія вибору: монографія /Л.П. Сідельникова. – Херсон: Грінь Д.С., 2010. – 436 с.

22. Сова О. Ю. Проблема дефіцитності державного бюджету і шляхи її розв'язання/ О. Ю. Сова // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С.83-87
23. Федосов В.М. Бюджетна система: [підруч.] / За наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К. : Центр учбової літератури; Тернопіль: Економічна думка, 2012. – 871 с.
24. Федошев В.І. Бюджетний дефіцит у контексті західної фінансової теорії і практики/ В.І. Федошев, Л.П. Гладченко // Фінансові ризики.. – 2010. – № 3. – с. 19-32
25. Фінанси: підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
26. Чугунов І.Я. Фінансова політика у системі соціально-економічного розвитку України / [І.Я. Чугунов, М.В. Тарасюк, Т.В. Канєва та ін.] відп. за вип. І.Я. Чугунов. – Київ, 2016. – 236 с. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua>
27. Шевчук В.О. Макроекономічні ризики прискореної акумуляції зовнішнього боргу в економіці України // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №2 (11). – С. 159-162.
28. Шевчук В.О. Ризики фінансової дестабілізації в Україні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2009. – №2. – С. 230-234.
29. Ярошевич Н.Б Ретроспектива та перспективи управління державним боргом України / Н.Б. Ярошевич, І.А. Хойдукова // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – С. 192.
30. Ярошенко Ф. О. Бюджетний дефіцит як інструмент посткризового відновлення світової економіки / Ф. О.Ярошенко // Фінанси України. – 2011. – №1. – С. 3-12
31. Ярош Катерина Миколаївна. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук “статистичний аналіз державного боргу України”. Київ – 2014.